

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การสื่อสารความเชื่อจากสัญญาในพิธีกรรมของศิลปินพื้นบ้านละครเท่งต๊ก จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยออกแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีวิจัยชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic research) ซึ่งจะอธิบายระเบียบวิธีดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยในบางหัวข้อ โดยเฉพาะ เครื่องมือ และเทคนิคการวิจัยที่อาจจะใช้แตกต่างกัน (งามพิศ สัตย์สงวน, 2558, หน้า 6-7) เพื่อเห็นถึง แบบแผนวิถีชีวิตพฤติกรรมด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะความเชื่อ และการสื่อสารของศิลปินละครเท่งต๊ก รวมถึงวิธีการได้มาของข้อมูลวิจัยที่น่าเชื่อถือ

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ในส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ได้แก่ ศิลปินอาวุโส และ ศิลปินละครเท่งต๊กทั่วไปในจังหวัดจันทบุรี ซึ่งยังเป็นกลุ่มศิลปินที่ยังคงรับจ้างแสดงละครเท่งต๊กอยู่ในปัจจุบัน จำนวน 30 ท่าน

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประเภทศิลปินละครเท่งต๊กอาวุโส ผู้วิจัยเจาะจงเลือก (Purposive sampling) ศิลปินคณะละครเท่งต๊กในจังหวัดจันทบุรี โดยใช้เกณฑ์การเลือกบุคคลที่มีประสบการณ์ใน ละครเท่งต๊กมากกว่า 40 ปี ซึ่งเป็นบุคคลที่ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์แสดงรายชื่อตามตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญศิลปินละครเท่งต๊กอาวุโส

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	สถานที่/หน่วยงาน
1. นางบุญเรือน สร้อยศรี	หัวหน้าคณะละครเท่งต๊ก ส.บัวน้อย บ้านชำหาน อำเภอ แหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
2. กำนันมนัส ไทยทักษ์	หัวหน้าคณะละครเท่งต๊ก มนัสชัยวัฒนา บ้านบางกะไชย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
3. ครูจักรวาล มงคลสุข	หัวหน้าคณะละครเท่งต๊ก จักรวาลมงคลศิลป์ บ้านบางกะไชย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี
4. นายจรัสประทีป ทองเปรม	ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอ แหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประเภทศิลปินละครเท่งต๊กทั่วไปผู้เข้าร่วมพิธีกรรมไหว้ครูละครเท่งต๊ก จำนวน 26 คน ดังรายนามตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญศิลปินละครเท่งต๊กทั่วไป และผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	บทบาท/หน้าที่
1. คุณจันทน์ มงคลสุข	นักแสดงตัวหลัก คณะจักรวาลมงคลศิลป์
2. คุณนิวัฒน์ โลหศาสตร์	นักแสดง และนักดนตรี คณะจักรวาลมงคลศิลป์

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	บทบาท/หน้าที่
3. คุณวิภาวรรณ นาคทอง	นักแสดง คณะจักรวาลมวงคศิลป์
4. คุณสุทธิพงศ์ ชันทเจริญ	หัวหน้า นักแสดง คณะรวมดาวรุ่งดาราศิลป์
5. คุณแม่ละไม สวัสดิไชย	ประธานประกอบพิธีกรรมไหว้ครูละครแห่งชาติ รวมนดาวรุ่งฯ
6. คุณพ่อไพโรจน์ สวัสดิไชย	ประธานประกอบพิธีกรรมไหว้ครูละครแห่งชาติ รวมนดาวรุ่งฯ
7. พราหมณ์รัชชัย	พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีไหว้ครูละครแห่งชาติ
8. พราหมณ์รัชชัย ราชันย์	พราหมณ์ผู้ประกอบพิธี หัวหน้านักแสดงลิเก
9. คุณรุ่งนภา บุญนากร	นักแสดง คณะจักรวาลมวงคศิลป์
10. คุณรังสิมา เหมวัฒน์	นักแสดง คณะจักรวาลมวงคศิลป์
11. คุณจุฑารัตน์ มณีเกตุ	นักแสดง คณะจักรวาลมวงคศิลป์
12. คุณวสันต์ รุ่งโรจน์	นักดนตรี คณะจักรวาลมวงคศิลป์
13. คุณเรณู สุชาโร	นักแสดง นักดนตรี คณะจักรวาลมวงคศิลป์
14. คุณพุมรัตน์ รุ่งแจ้ง	นักดนตรี คณะจักรวาลมวงคศิลป์
15. คุณอดิสร สุทธิวารีย์	นักดนตรี คณะจักรวาลมวงคศิลป์
16. คุณสุภาณันท์ นาคทอง	นักแสดง คณะจักรวาลมวงคศิลป์
17. คุณปฏิภาทร ผลิตพิช	นักดนตรี นักแสดง คณะจักรวาลมวงคศิลป์
18. คุณพิสิทธิ์ รัตนสุวรรณ	นักดนตรี นักแสดง คณะจักรวาลมวงคศิลป์
19. คุณอภิญา เจริญเมือง	นักแสดง คณะรวมดาวรุ่งดาราศิลป์
20. คุณพนิตนันท์ ไชยมาก	นักแสดง คณะรวมดาวรุ่งดาราศิลป์
21. คุณรัชชัย สวัสดิไชย	ฝ่ายเครื่องแต่งกาย/ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมไหว้ครูละครแห่งชาติ
22. คุณจ้อย ระบุผล	นักดนตรี คณะรวมดาวรุ่งดาราศิลป์
23. คุณอมิตา เย็นสนาม	นักแสดง คณะรวมดาวรุ่งดาราศิลป์
24. คุณปลิง ไทยทักษ์	นักแสดง คณะมนัสชัยวัฒนา
25. คุณเสนาะ ไทยทักษ์	นักแสดง คณะมนัสชัยวัฒนา
26. คุณรพีพรรณ สำราญกิจ	นักแสดง คณะมนัสชัยวัฒนา
รวม	26 คน

2. ข้อมูลประเภทเอกสาร

ผู้วิจัยเลือกศึกษาเอกสารประเภทงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านความเชื่อ และพิธีกรรมการไหว้ครู เพื่อศึกษาความเชื่อเบื้องหลัง และสัญลักษณ์ความเชื่อในพิธีกรรม จากนั้นจึงนำไปเทียบเคียงกับพิธีกรรมการไหว้ครูประจำปีที่คุณละครแห่งชาติจัดขึ้น โดยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้านความเชื่อ และพิธีกรรมการไหว้ครู ได้แก่

1. งานวิจัยเรื่อง ภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในพิธีไหว้ครูดนตรี ของ ชิงชัย วิชิตกุล (2550)
2. งานวิจัยเรื่อง ความหมายของเครื่องสังเวทบุษบากระยาบวชในพิธีไหว้ครูดนตรีและนาฏศิลป์ ไทย: กรณีศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี ของ ฉัตรพร ดวงสร้อย (2551)

3. งานวิจัยเรื่อง ละครเท่งต๊กในจังหวัดจันทบุรี ของ ประภาศรี ศรีประดิษฐ์ (2545)
4. งานวิจัยเรื่อง การรำของผู้ประกอบพิธีในพิธีไหว้ครูขอนแก่น-ละคร ของ ประเมษฐ์ บุญชัย (2540)
5. งานวิจัยเรื่อง ความเชื่อในการปฏิบัติพิธีกรรมไหว้ครูภาคกลางของไทย ของ มন্ত্রী ทองสัมฤทธิ์ (2557)
6. งานวิจัยเรื่อง การสื่อสารความเชื่อเพื่อการดำรงอยู่ของศิลปะการแสดงพื้นบ้านละครชาตรีเท่งต๊กจังหวัดจันทบุรี ของ รุ่งนชีวาต์ ต้นตฤกลวรา (2561)
7. งานวิจัยเรื่อง คติความเชื่อในพระตำราไหว้ครูขอนแก่นฉบับคุณครูทองสุข ทองหลิม ของ วีรพล ดิษเกษม (2546)
8. งานวิจัยเรื่อง การสืบทอดภูมิปัญญาพิธีไหว้ครู และครอบครูขอนแก่น ของ อัจจิมา สวัสดิ์ชีวิน (2551)
9. งานวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมทางดนตรีไทยในสังคมไทยร่วมสมัย: การสร้างความหมาย และบทบาท ของ ไอยเรศ บุญฤทธิ์
10. ตำราเรื่อง ศิลปะละครรำ หรือคู่มือนาฏศิลป์ ของ ธนิต อยู่โพธิ์ (2531)
11. ตำราเรื่อง พิธีไหว้ครู ตำราครอบขอนแก่น ของ กรมศิลปากร (2494)

3. ข้อมูลประเภทวัตถุ

ข้อมูลประเภทวัตถุ เป็นการเลือกศึกษาวัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมไหว้ครูของศิลปินละครเท่งต๊ก ซึ่งข้อมูลประเภทวัตถุดังกล่าวจะเป็นหลักฐานในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมการไหว้ครู ได้แก่ เครื่องสังเวท-เครื่องบูชา อุปกรณ์สิ่งของที่ต้องใช้ประกอบพิธีกรรมการไหว้ครู ปฎิมากรรมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำคณะละครเท่งต๊ก สัญลักษณ์เทพสังคีตาจารย์ หรือเศียรครุ ภาพถ่ายครุศิลปินผู้ล่วงลับ เสื้อผ้าการแต่งกายในการประกอบพิธีกรรม และเครื่องดนตรีไทย ดังภาพที่ 3.1

ภาพที่ 3.1 ข้อมูลประเภทวัตถุในงานพิธีกรรมการไหว้ครูละครเท่งต๊ก

4. การเลือกสนามวิจัย

ความสำคัญของสนามวิจัย (Unit of analysis) คือ แหล่งที่อยู่อาศัยของศิลปินพื้นบ้านละครเท่งต๊กจังหวัดจันทบุรี ซึ่งในจังหวัดจันทบุรีมีคณะละครเท่งต๊กอาศัยอยู่ในเขตอำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรีของ 2 ฝั่งบริเวณปากแม่น้ำจันทบุรีประมาณ 11 คณะละคร ได้แก่ คณะ ส.บัวน้อย คณะ สำราญศิลป์ คณะชวนชื่น คณะไชยเจริญศิลป์ คณะ ณ.นาคเจริญ คณะขวัญใจเจริญศิลป์ คณะเปรมฤทัยวัยรุ่น คณะจันทร์ธาบันเทิงศิลป์ คณะมนัสชัยวัฒนา คณะจักรวาลมงคลศิลป์ และคณะรวมดาวรุ่งดาราศิลป์ อย่างไรก็ตามสำหรับการวิจัยเพื่อศึกษาประเด็นความเชื่อ และพิธีกรรมครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาพิธีกรรมการไหว้ครูของคณะรวมดาวรุ่งดาราศิลป์ เนื่องจากเป็นคณะละครเท่งต๊กที่มีการจัดพิธีกรรมการไหว้ครูในช่วงระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย นอกจากนั้นจะสัมภาษณ์ศิลปินอาวุโสคณะอื่น ๆ เพื่อให้ประเด็นการศึกษามีความสมบูรณ์จากการถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ทั้งนี้ การวิจัยในหัวข้อดังกล่าวผู้วิจัยเลือกสนามวิจัยที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยินยอมให้ข้อมูลโดยไร้ซึ่งอคติ และการให้ข้อมูลจะต้องไม่กระทบกับความรู้สึกลำบากใจยึดตามจริยธรรมการวิจัยในคนว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิ ศักดิ์ศรี ความปลอดภัย การศึกษาในพื้นที่ (Setting) คณะละครเท่งต๊กผู้วิจัยให้ผู้ช่วยวิจัยช่วยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตพฤติกรรม ซึ่งได้รับความร่วมมือจากการเก็บข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการอนุญาตให้เข้าร่วมในพิธีกรรมการไหว้ครูของคณะละครเท่งต๊ก คณะรวมดาวรุ่งดาราศิลป์

5. เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ

จากวัตถุประสงค์การวิจัยที่เน้นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพแบบชาติพันธุ์วรรณา ซึ่งประเด็นการศึกษาประกอบด้วย ความเชื่อของศิลปินละครเท่งต๊ก และพิธีกรรมการไหว้ครูของคณะละครเท่งต๊ก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมประเด็นการศึกษา และนำไปสู่การวิเคราะห์ตีความข้อมูล ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือวิจัยประเภทแบบสังเกตพฤติกรรม และแบบสัมภาษณ์

5.1 แบบสังเกตพฤติกรรม

แบบสังเกตพฤติกรรม (Behavior observation form) เป็นแบบสังเกตพฤติกรรมด้านความเชื่อศิลปินละครเท่งต๊ก ใช้บันทึกภาคสนาม (Field notes taking) โดยพฤติกรรมด้านความเชื่อผู้วิจัยจะดำเนินการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observation) และจัดบันทึกพฤติกรรมที่สอดคล้องกับประเด็นที่ศึกษา แบ่งพฤติกรรมด้านความเชื่อศิลปินละครเท่งต๊กในพิธีกรรมการไหว้ครูคณะละครเท่งต๊กออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ พฤติกรรมก่อนพิธีกรรมการไหว้ครู พฤติกรรมระหว่างการไหว้ครู และพฤติกรรมหลังการไหว้ครู ประเด็นการสังเกตยังครอบคลุมถึงบทบาทหน้าที่ของศิลปินผู้เข้าร่วมพิธีกรรมการไหว้ครู และเพื่อให้การสังเกตลดการผิดพลาดจากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยจะทำการบันทึกภาพเพื่ออ้างอิงแบบแผนพฤติกรรมของศิลปินในพิธีกรรมการไหว้ครู (ดังเอกสารภาคผนวก ข)

5.2 แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ (Interview guide) ผู้วิจัยเลือกการกำหนดการสร้างแบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่สะดวกที่จะกรอกข้อมูลทั้งหมดในแบบฟอร์มการสัมภาษณ์ที่กำหนดให้

สาเหตุจากความสูงวัย ผู้วิจัยเลือกที่จะกรอกรายละเอียดบางอย่างให้ โดยเฉพาะข้อมูลลักษณะทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในตอนแรก ได้แก่ ชื่อ-สกุล เพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา ศาสนาและความเชื่อ ประสบการณ์เกี่ยวกับละครแห่งชาติ ตอนที่ 2 ประเด็นคำถามด้านความเชื่อ และพิธีกรรมของศิลปิน ละครแห่งชาติ โดยผู้วิจัยจะกำหนดประเด็นย่อยเพื่อเป็นการย้ำเตือนระหว่างสนทนาในการสัมภาษณ์ ซึ่งการสัมภาษณ์จะดำเนินการพูดคุยอย่างเป็นธรรมชาติ คือ จะสัมภาษณ์ตามประเด็นที่ลำดับมาจากสิ่งที่อยากรู้ตามประเด็นการวิจัย ทั้งนี้ระหว่างสนทนาหากพบว่า มีข้อสงสัยในสิ่งที่ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะสอดแทรกประเด็นความอยากรู้ เพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบการรายงานวิจัยที่สมบูรณ์ และชัดเจนมากขึ้น ซึ่งตอนที่ 2 ของแบบสัมภาษณ์มีประเด็นที่จะใช้เป็นแนวคำถามสัมภาษณ์ ได้แก่

1. ประเด็นสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเชื่อของศิลปิน

(1) ความเชื่อที่สำคัญของศิลปินแห่งชาติ คืออะไร ระบุลำดับความสำคัญของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ศิลปินแห่งชาติให้ความเคารพนับถือ

(2) ใครคือบุคคลที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อของศิลปินแห่งชาติ

(3) ความเชื่อที่มีต่อครูละครแห่งชาติในอดีตเป็นอย่างไร

(4) ความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อจากอดีต และปัจจุบันของศิลปินแห่งชาติเป็นอย่างไร

(5) ความเชื่อในกลุ่มศิลปินแห่งชาติสะท้อนค่านิยม คุณธรรมการดำรงชีวิตอย่างไร

2. ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมไหว้ครูของศิลปินแห่งชาติ

(1) ก่อนพิธีกรรมการไหว้ครูจะต้องดำเนินการอย่างไร

(2) ระหว่างประกอบการไหว้ครูละครแห่งชาติมีการดำเนินงานอย่างไร

(3) หลังพิธีกรรมการไหว้ครูละครแห่งชาติ ศิลปินมีการดำเนินงานอย่างไร

(4) ข้อควรปฏิบัติในการเข้าร่วมพิธีกรรมการไหว้ครูละครแห่งชาติได้แก่อะไร

(5) ความรู้สึกที่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมการไหว้ครูละครแห่งชาติเป็นอย่างไร

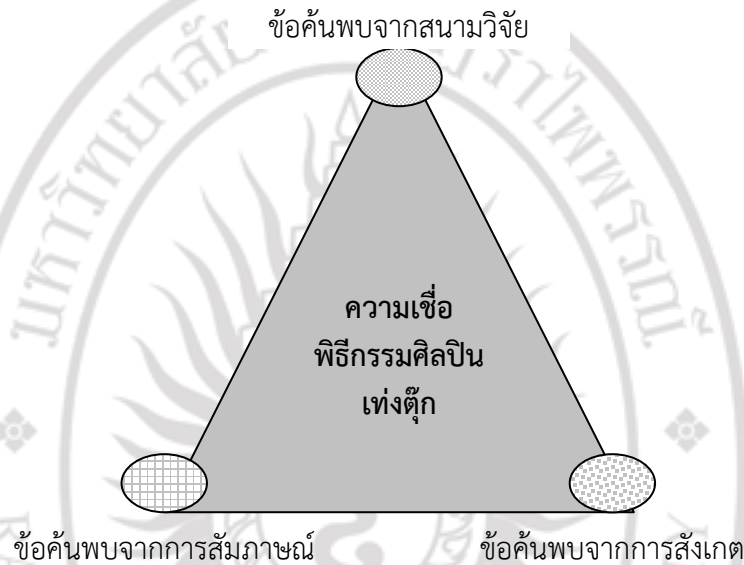
(6) จงระบุอุปสรรค สิ่งของสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมการไหว้ครู

อย่างไรก็ตาม ประเด็นคำถามที่ระบุยังคงเป็นแนวทางในการสร้างประเด็นคำถามเพื่อตอบข้อสงสัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย การถามคำถามจะเป็นบรรยากาศการสนทนาแบบให้ความรู้สึกสบาย และเป็นกันเองกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสัมภาษณ์จะใช้การบันทึกเสียงผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบเพื่อย้อนฟังซ้ำระหว่างสนทนา การสัมภาษณ์ยังคงคำนึงถึงความละเอียดอ่อนกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยเลือกปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยในคนอย่างเคร่งครัด

6. การตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพ

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเชิงคุณภาพ แม้ว่าการวิจัยครั้งนี้เลือกใช้เครื่องมือวิจัยหลัก ๆ คือ แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ แต่ตัวผู้วิจัยจะเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่เข้าไปคลุกคลีในสนามวิจัย ดังนั้นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเชิงคุณภาพจึงเป็นการตรวจสอบความถูกต้องด้วยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation checked) โดยนำข้อมูลด้านความเชื่อ และพิธีกรรมที่มีความแตกต่างของเครื่องมือมาตรวจสอบในประเด็นเดียวกัน เพื่อพิจารณาว่าได้ข้อสรุปตามทิศทางของข้อมูลเป็นแนวทางเดียวกันหรือไม่ ซึ่งหากข้อสรุปพบว่า ข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบมีความซ้ำซ้อนจนกระทั่งมีการแทรกแซงการเกิดขึ้นของข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว และคำตอบเป็นไปใน

ทิศทางเดียวกันจึงถือว่า ข้อมูลนั้นถูกต้องเชื่อถือได้ เช่น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเชื่อที่มีต่อพระภคตมุนีเป็นครูของละครแห่งชาติอย่างน้อย 3 ท่าน ก็จะได้ข้อสรุปของศิลปินแห่งชาติที่มีต่อความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า พระภคตมุนี หรือพ่อแก่ การตรวจสอบเทคนิคสามเส้าส่วนใหญ่จะประกอบด้วยข้อมูลที่ได้จากปรากฏการณ์ของสนามวิจัย ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ดังปรากฏในภาพที่ 3.1

ภาพที่ 3.2 การตรวจสอบความถูกต้องข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า

7. การวิเคราะห์ และตีความข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์ และตีความข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ว่าการศึกษาศาสนาความเชื่อของศิลปินละครแห่งชาติจังหวัดจันทบุรี และการวิเคราะห์สัญลักษณ์ความเชื่อในพิธีกรรมการไหว้ครูของศิลปินละครแห่งชาติจังหวัดจันทบุรีจำแนกการวิเคราะห์ตีความข้อมูล 2 ลักษณะคือ

7.1 การวิเคราะห์เนื้อหาเอกสาร

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางด้านความเชื่อ และพิธีกรรมการไหว้ครู โดยวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏในเอกสาร การตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) จากงานวิจัย และตำราที่เลือกมาทำการวิเคราะห์ แบ่งประเภทเนื้อหาของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ และพิธีกรรมการไหว้ครู โดยเปรียบเทียบกับเนื้อหาความเชื่อ และพิธีกรรมไหว้ครูดนตรี-นาฏศิลป์ พยายามค้นหา และตีความหมายแฝงที่อยู่ในข้อมูลเหล่านั้น เริ่มจากผู้วิจัยคัดเลือกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ และพิธีกรรม โดยเน้นประเด็นทางด้านพิธีกรรมการไหว้ครูของนาฏศิลป์ จากนั้นดำเนินการวางแผนการวิเคราะห์ด้วยการจัดระบบ จำแนกคำ หรือข้อความจากเนื้อหาสาระของเอกสาร เช่น พิธีกรรมการไหว้ครู หลักความเชื่อแบบศาสนาพุทธ และหลักความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดู ขั้นตอนการจัดพิธีกรรมการไหว้ครู

องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการไหว้ครู พิจารณาเงื่อนไขแวดล้อมของข้อมูลจากเอกสารที่นำมาวิเคราะห์เพื่อให้การวิเคราะห์มีความถูกต้องครอบคลุมมากที่สุด สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงโดยเปรียบเทียบความแตกต่างในพิธีกรรมการไหว้ครูละครแห่งตึกจากอดีตจนกระทั่งปัจจุบันได้ การวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารยังสามารถเชื่อมโยงไปสู่การสังเกตพฤติกรรมด้านความเชื่อ และพฤติกรรม การไหว้ครูของคณะละครแห่งตึก และการตั้งคำถามในประเด็นที่สงสัยจากการสัมภาษณ์พูดคุยกับ ศิลปินเกี่ยวกับความเชื่อ และพิธีกรรมการไหว้ครูของละครแห่งตึก

7.2 การวิเคราะห์ตีความข้อมูลจากปรากฏการณ์วิจัยภาคสนาม

การวิเคราะห์ตีความจากปรากฏการณ์วิจัยภาคสนาม หรือเรียกว่า การวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic induction) คือ การตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็นที่เก็บรวบรวมได้จากข้อมูลตั้งแต่ 2 ชุดขึ้นไป โดยเฉพาะข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์ประเด็นการศึกษาความเชื่อ และพิธีกรรมของศิลปินละครแห่งตึก โดยหาความจริงจากข้อเท็จจริงส่วนย่อยหลาย ๆ ส่วนที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมและสรุปความจริงชุดใหญ่ที่มีลักษณะเป็นนามธรรมครอบคลุมข้อเท็จจริงส่วนย่อยเหล่านั้น (เอื้อมพร หลินเจริญ, 2555, หน้า 25) เริ่มจากการจัดหมวดหมู่เนื้อหา ตั้งโครงสร้างปัญหา และหัวข้อต่าง ๆ ที่จะจำแนกตามหัวข้อประเด็นการศึกษาหลัก และประเด็นรอง จัดหมวดหมู่ของข้อมูลตามหัวข้อที่กำหนดไว้ สังเกตความซ้ำซ้อนของข้อมูล จากนั้นดึงข้อมูลจากหัวข้อหลักออกมาจัดหมวดหมู่ตามหัวข้อย่อยต่าง ๆ จนสร้างสรรค์เป็นปรากฏการณ์ด้านความเชื่อ และพิธีกรรมการไหว้ครูศิลปินละครแห่งตึกตามปรากฏการณ์ที่ค้นพบ

การวิเคราะห์ และตีความผู้วิจัยจะนำความรู้จากทฤษฎี และจากการทบทวนวรรณกรรมด้านความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมถึงทฤษฎีสัญวิทยาที่จะนำมาค้นหาความหมายที่เกิดจากพิธีกรรมการไหว้ครูของศิลปินละครแห่งตึกมาพิจารณาประกอบรวม

ทั้งนี้เมื่อได้ข้อมูลทั้งสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร และการวิเคราะห์ตีความข้อมูลพฤติกรรมด้านความเชื่อ และพิธีกรรมแล้ว ข้อมูลทั้งสองส่วนจะนำมาเรียบเรียง และจัดหมวดหมู่ของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในองค์ประกอบของพิธีกรรมการไหว้ครูของคณะศิลปินละครแห่งตึก เพื่อจะลำดับสัญลักษณ์เข้ากับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม ประกอบกับการวิเคราะห์ และตีความพฤติกรรมด้านความเชื่อ และพิธีกรรมตามแนวความคิด ทฤษฎีทางมานุษยวิทยา และสังคมวิทยา สะท้อนวัฒนธรรมด้านความเชื่อ และพิธีกรรมภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไป